

KS. ANDRZEJ KICIŃSKI

WSPÓŁCZESNA FORMACJA KATECHETÓW

Ostatnim poleceniem, jakie Jezus dał Apostołom, był „nakaz misyjny”, aby czynili ze wszystkich narodów Jego uczniów i nauczali je zachowywać wszystko, cokolwiek im przykazał (por. Mt 28, 19-20). Nakaz ten – zadanie ewangelizacji – stanowi obowiązek, który przypadł nie tylko Apostołom, ale i całemu Kościołowi. Zadanie ewangelizacji jest aktualne do dnia dzisiejszego. Wspólnota Kościoła nie może jednak zrealizować tej misji bez katechetów. Kościół, będąc posłany i ewangelizowany, sam z kolei formuje i posyła katechetów, aby głosili Ewangelię we współczesnym świecie. W naszym kraju po powrocie religii do szkoły liczba katechetów bardzo wzrosła – w 2001 r. było ich już 36 191. Kościół bardzo szybko zorganizował wiele instytutów i różnych miejsc kształcenia katechetów, aby sprostać nowym potrzebom. Wielu katechetów uzupełniło już wymagane studia wyższe bądź właśnie je uzupełnia. Potrzeby kadrowe polskiej katechezy, w wymiarze ilościowym, są już od pewnego czasu zaspokojone¹ Czas więc na tworzenie miejsc formacji katechetów. Proces formacji katechetów, zwłaszcza na studiach zaocznych, był i jest sprawą marginalną. Katecheci najczęściej przyjeżdżali w sobotę na wykłady i wracali do domu. Byli najczęściej słuchaczami wykładów zorganizowanych na wzór programów z wyższych seminariów duchowych. Program wykładu to jednak nie wszystko. W seminariach duchowych codziennie rozważa się Pismo św., codziennie celebruje Eucharystię, klerycy mają stały dostęp do porad duchowych u ojców duchownych czy spowiedników. W formacji duchowej kleryków jest sześć lat prób budowania fundamentów specy-

Ks. dr ANDRZEJ KICIŃSKI – adiunkt Katedry Katechetyki Integralnej w Instytucie Teologii Pastoralnej KUL; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: kicin-ski@kul.lublin.pl

¹ Zob. A. P o t o c k i. *Statystyka polskich katechetów*. W: *Dzisiejszy katecheta. Stan aktualny i wyzwania*. Red. J. Stala. Kraków s. 33-54.

ficznej duchowości kapłańskiej. A jak to wygląda u katechetów świeckich? Czy treść ich studiów respektuje świecki charakter katechetów? Kleryk dostaje brewiarz i różne konkretne formy pobożności – a przyszli katecheci świeccy? Czy nie jest tylko naszym pobożnym życzeniem, że będą czytać Pisma św., że będą się modlić? Proces formacyjny nie może być czymś przypadkowym. Musi być dobrze zaplanowany, lecz także ciągle weryfikowany i korygowany.

Dokumenty katechetyczne podkreślają fakt, że dla dobrego funkcjonowania posługi katechetycznej w Kościele partykularnym pierwszorzędne znaczenie ma odpowiednie duszpasterstwo katechetów. Dokumenty uwzględniają różne jego aspekty, a zwłaszcza zwracają uwagę na to, aby wzbudzać w parafiach i wspólnotach chrześcijańskich powołania do katechizacji. Biorąc pod uwagę fakt, że potrzeby katechezy są bardziej zróżnicowane, dokumenty podkreślają konieczność formowania katechetów wyspecjalizowanych². Dzisiejszy świat kształci różnych specjalistów – także wspólnoty chrześcijańskie potrzebują ludzi wyspecjalizowanych. W naszym kraju widać olbrzymi wzrost ilościowy katechetów. Prawie każda diecezja kształci nowe rzesze katechetów i posyła ich do szkół. Analizując jednak programy studiów, na pewno trzeba rozważyć kwestię, czy stosujemy normy zawarte w dokumentach katechetycznych i kształcimy katechetów wyspecjalizowanych. Współczesne dokumenty katechetyczne nakładają obowiązek ustalenia bardziej adekwatnego podziału katechetów między sektory różnych adresatów, którzy potrzebują katechezy. Gwoli przykładu: świadomość potrzeby katechezy dla młodzieży i dorosłych będzie prowadziła do ustalenia większej równowagi w relacji do liczby katechetów, którzy poświęcają się dzieciom.

*Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*³ zwraca uwagę na fakt, że obecna sytuacja duszpastersko-katechetyczna w Polsce domaga się, aby w formacji katechetycznej zwrócić szczególną uwagę na kwestie wyjątkowo istotne dla katechezy w naszym kraju. Uwzględniając polskie uwarunkowania, dokument podkreśla konieczność podjęcia następujących działań:

– zdynamizowanie stałej formacji katechetów, jak również zwrócenie uwagi na większą odpowiedzialność lokalnych ośrodków duszpasterskich w tej dziedzinie, akcentując jednocześnie szczególną rolę proboszcza, jako inspira-

² Kongregacja do Spraw Duchowieństwa. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* [dalej cyt.: DOK]. Città del Vaticano 1997 nr 233.

³ Konferencja Episkopatu Polski. *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* [dalej cyt.: PDK]. Kraków 2001 nr 152.

tora i koordynatora odpowiednich w tym względzie działań, oraz innych duszpasterzy;

– konieczność wypracowania odpowiednich linii formacji katechetycznej dla poszczególnych kategorii katechetów: dzieci, młodzieży, osób niepełnosprawnych, dorosłych i rodzin;

– konieczność dążenia do jasnego określenia statusu prawnego katechety w szkole tak, aby mógł w pełni uczestniczyć w przewidzianej w systemie edukacji drodze rozwoju nauczyciela; konieczność wypracowania stałego przepływu informacji do katechetów w zakresie ukazujących się aktów prawnych, kościelnych i państwowych, regulujących stan prawny nauczania religii w szkole i parafialnego duszpasterstwa katechetycznego;

– konieczność przygotowania katechetów nie tylko do prowadzenia nauczania religijnego w szkole, lecz także do podjęcia różnych form pracy katechetycznej w parafii oraz konieczność kształtowania właściwego klimatu wychowawczego w szkole poprzez doskonalenie wzajemnych relacji między nauczycielem religii a innymi nauczycielami oraz między nauczycielem religii i uczniami.

Niniejszy artykuł jest próbą określenia, kim jest dzisiaj katecheta i jakiego rodzaju formacja jest konieczna, aby katecheta ten mógł sprostać, z jednej strony, wymaganiom stawianym przez Kościół, a z drugiej – był kompetentnym świadkiem Ewangelii we współczesnym świecie.

1. KIM JEST KATECHETA?

Katecheta jest to osoba świecka lub duchowna, która w imieniu Kościoła dokonuje chrześcijańskiego wtajemniczenia, kształcenia i wychowania. Katecheta przeżywa i głosi doświadczenie Ewangelii urzeczywistniającej się w Kościele, jest oficjalnym świadkiem wiary Kościoła. Uczestniczy w dziele głoszenia Ewangelii przez zaangażowanie w katechizację na podstawie misji kanonicznej i odpowiedniego przygotowania teologicznego, pedagogiczno-dydaktycznego, psychologicznego i duchowego. Zadanie katechety różni się od zadań innych pracowników duszpasterstwa, jednakże powinien on z nimi współpracować⁴

⁴ Zob. E. M a t e r s k i. *Katecheta*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 8. Lublin 2000 kol. 1014-1015.

Tożsamość katechety jest wieloaspektowa i uwarunkowana stanem życia w Kościele (biskup, prezbiter, rodzic, osoba zakonna i świecka), a także sytuacją historyczną (katecheta rodzinny, parafialny i szkolny). Jedne dokumenty katechetyczne rozszerzają termin „katecheta” na wszystkich wierzących, którzy są powołani przez chrzest i bierzmowanie do przekazywania prawd wiary i zasad moralnych, inne zaś używają terminu „katecheta” na określenie katechety szkolnego. W języku potocznym natomiast występuje tendencja do określania tym terminem tylko osoby świeckiej⁵

1.1. *Katecheta w Kościele partykularnym*

B i s k u p i są pierwszymi katechetami w swej diecezji. W posłudze biskupiej wyjątkowe miejsce zajmuje głoszenie i przekazywanie Ewangelii. Dokumenty Kościoła podkreślają, że biskup jest odpowiedzialny za dzieło katechizacji w Kościele partykularnym. Do jego zadań należy przygotowanie katechetów oraz troska o niezbędne pomoce i fundusze. Biskup czuwa nad autentycznością wyznania wiary oraz nad jakością tekstów i pomocy, które będą wykorzystywane w katechezie. Ma ustalić w diecezji całościowy program katechezy, który odpowiadałby na prawdziwe potrzeby wiernych oraz był odpowiednio usytuowany w diecezjalnych planach duszpasterskich. Realizacja takiego programu może być skoordynowana z planami Konferencji Episkopatu⁶

We wspólnocie kościelnej ważna rola w dziele katechizacji przypada **p r e z b i t e r o m**. Na mocy otrzymanych święceń są oni wychowawcami w wierze. DOK nazywa ich katechetami katechetów i wyznacza im następujące zadania w dziedzinie katechezy:

- wzbudzać we wspólnocie chrześcijańskiej poczucie odpowiedzialności za katechezę;
- troszczyć się o zaprogramowanie katechezy w parafiach i o formację katechetów świeckich;
- zintegrować katechizację z programem ewangelizacyjnym wspólnoty oraz troszczyć się o więź między katechezą, sakramentami i liturgią;

⁵ Zob. L. S o r a v i t o. *Catechista W: Dizionario di Catechetica*. Red. J. Gevaert. Leumann (Torino) 1987 s. 126-128.

⁶ DOK 222-223; PDK 123-124.

– zapewnić więź katechezy swojej wspólnoty z diecezjalnymi programami duszpasterskimi, pomagając katechetom w stawianiu się współpracownikami programu diecezjalnego⁷

R o d z i c e natomiast są pierwszymi katechetami swoich dzieci. Rodzicielskie wychowanie w wierze dokonuje się głównie przez chrześcijańską interpretację różnych wydarzeń rodzinnych i świąt religijnych. Jest nade wszystko świadectwem, które uczy, bardziej okazjonalnie niż systematycznie, ale w sposób stały i codzienny. Magisterium Kościoła podkreśla, że to wprowadzenie w wiarę pogłębia się jeszcze bardziej, jeśli rodzice komentują katechezę, jaką ich dorastające dzieci otrzymują we wspólnocie chrześcijańskiej, i pomagają w jej przyjęciu. Zarówno rodzice, jak i duszpasterze powinni pamiętać o tym wyjątkowym znaczeniu katechezy rodzinnej. Katecheza rodzinna wyprzedza każdą inną formę katechezy, towarzyszy jej i poszerza ją. PDK zwraca uwagę, że rodzice jako pierwsi katecheci powinni zatroszczyć się o to, by ich dzieci:

- zostały ochrzczone zaraz po urodzeniu;
- zostały przygotowane do I Komunii świętej i do sakramentu pokuty;
- przyjęły we właściwym czasie sakrament bierzmowania;
- uczęszczały na szkolne lekcje religii i uczestniczyły w parafialnym duszpasterstwie katechetycznym;
- brały udział w praktykach religijnych i uczestniczyły w życiu liturgiczno-sakramentalnym Kościoła;
- kierowały się w życiu zasadami chrześcijańskimi.

Jeśli zabraknie rodziców, obowiązek wychowania w wierze spoczywa na tych, którzy ich zastępują, oraz na rodzicach chrzestnych⁸

Kościół w dokumentach dotyczących katechizacji zachęca o s o b y z a k o n n e do podejmowania pracy katechetycznej. Wzywa, aby osoby konsekrowane, uwzględniając charyzmat własnego zgromadzenia, przygotowywały się do zadań katechetycznych i poświęcały temu dziełu swoje zdolności i możliwości. DOK podkreśla, że osoby konsekrowane, podejmując się działalności katechetycznej, poprzez charyzmaty wspólnot zakonnych nadają jej własne akcenty, o wielkiej głębi religijnej, społecznej i pedagogicznej; powinny jednak zachować nienaruszalny charakter katechezy⁹

⁷ DOK 224-225; PDK 125.

⁸ DOK 226-227; PDK 126-130.

⁹ DOK 228-229; PDK 131.

Powołanie ś w i e c k i e g o do katechizacji wynika z sakramentu chrztu i jest umacniane przez bierzmowanie i inne sakramenty, poprzez które uczestniczy on w misji kapłańskiej, prorockiej i królewskiej Chrystusa. Oprócz wspólnego powołania do apostołatu niektórzy świeccy czują się wewnętrznie powołani przez Boga do podjęcia katechizacji. DOK podkreśla, że Kościół wzbudza i weryfikuje to Boskie powołanie oraz udziela misji do katechizowania. Czucie się powołanym do bycia katechetą i otrzymanie od Kościoła misji do wypełnienia tego powołania może przybrać różne stopnie poświęcenia, zgodnie z charakterystycznymi cechami każdego powołanego. Niekiedy katecheta może współpracować w katechizacji przez pewien określony okres życia, a nawet w sposób okazjonalny. Dokumenty katechetyczne radzą, by w diecezji była odpowiednia liczba świeckich na stałe poświęconych katechizacji, którzy w komunii z kapłanami i biskupami przyczyniają się do nadania tej posłudze kształtu eklesjalnego. PDK podkreśla, że szczegółowe wymagania wobec katechetów parafialnych określają postanowienia prawa kościelnego, natomiast odpowiednie wymagania wobec katechetów szkolnych określają zarówno postanowienia prawa kościelnego, jak i państwowego prawa oświatowego. Nad ich przestrzeganiem czuwają referaty katechetyczne kurii biskupich¹⁰

1.2. Kwalifikacje katechety

Kwalifikacje zawodowe katechety określa Konferencja Episkopatu Polski w porozumieniu z ministrem edukacji narodowej i sportu, tzn. że kwalifikacje katechety nie są określane na podstawie ani ustawy o systemie oświaty, ani Karty Nauczyciela. Ustawy te mają tylko wpływ na określenie uposażenia katechety.

Na mocy *Porozumienia pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 6 września 2000 r. w sprawie kwalifikacji wymaganych od nauczycieli religii* określono, że religii we wszystkich typach szkół mogą nauczać następujące grupy katechetów:

– księża, którzy ukończyli wyższe seminaria duchowne i legitymują się dyplomem lub zaświadczeniem ukończenia seminarium duchownego;

¹⁰ DOK 230-231; PDK 132-134.

– osoby świeckie i zakonne, które ukończyły wyższe studia teologiczne i posiadają przygotowanie katechetyczno-pedagogiczne, alumni wyższych seminariów duchownych po ukończeniu V roku studiów;

– osoby świeckie i zakonne, które ukończyły wyższe studia magisterskie bez przygotowania teologicznego, ale przygotowanie to uzupełniły w formie teologiczno-katechetycznych studiów podyplomowych lub studiów w kolegium teologicznym.

Ponadto w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach zawodowych mogą nauczać osoby świeckie i zakonne, które posiadają dyplom ukończenia kolegium teologicznego, i alumni wyższych diecezjalnych lub zakonnych seminariów duchownych oraz studenci wyższych studiów teologicznych po ukończeniu IV roku, o ile kontynuują studia. Natomiast w przedszkolach i szkołach specjalnych religii mogą nauczać księża, którzy zaliczyli w trakcie studiów seminaryjnych zajęcia z zakresu pedagogiki specjalnej i katechezy specjalnej, osoby świeckie i zakonne, które ukończyły wyższe studia teologiczne lub kolegium teologiczne i zaliczyły w trakcie studiów zajęcia z zakresu pedagogiki specjalnej i katechezy specjalnej, osoby spełniające wymagania kwalifikacyjne dla danego typu szkoły, a ponadto ukończyły studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny w zakresie pedagogiki specjalnej nadającej kwalifikacje do pracy w określonym typie szkoły.

Wymagane przygotowanie katechetyczno-pedagogiczne oznacza odbycie studiów z zakresu pedagogiki, psychologii, katechetyki i dydaktyki, nauczanych w powiązaniu z teologią i innymi przedmiotami uzupełniającymi w wymiarze co najmniej 330 godzin, oraz odbycie obowiązkowych praktyk pedagogicznych w wymiarze nie mniejszym niż 150 godzin¹¹

1.3. *Prawa i obowiązki katechety*

Katecheta wchodzi w skład rady pedagogicznej szkoły, nie przyjmuje jednak obowiązków wychowawcy klasy. Ma prawo do organizowania spotkań z rodzicami swoich uczniów również poza wyznaczonymi przez szkołę lub przedszkole zebraniem ogólnymi, wcześniej ustalając z dyrektorem szkoły lub przedszkola termin i miejsce planowanego spotkania. Katecheta może

¹¹ *Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne*. Red. W. Janiga, A. Mezglewski. Krosno–Sandomierz 2000; P. T. o. m. a. s. i. k. *Regulacje prawne nauczania religii*. W: *Wybrane zagadnienia katechetyki*. Red. J. Stala. Tarnów 2003 s. 73-109.

prowadzić na terenie szkoły organizacje o charakterze społeczno-religijnym i ekumenicznym na zasadach określonych w art. 58 ustawy o systemie oświaty. Z tytułu prowadzenia organizacji nie przysługuje mu dodatkowe wynagrodzenie. Katecheta ma obowiązek wypełniania dziennika szkolnego. Katecheta uczący w grupie międzyklasowej (międzyoddziałowej), międzyszkolnej oraz w punkcie katechetycznym ma obowiązek prowadzić odrębny dziennik zajęć, zawierający te same zapisy, które zawiera dziennik szkolny.

Status katechety wiąże się bezpośrednio z dwupodmiotowością katechezy w szkole. W ten sposób koncepcja katechezy wyznaniowej nakłada na nauczyciela wymóg wierności Kościołowi i lojalności wobec szkoły. Katecheta zobowiązany jest do pracy na rzecz szkoły, jak każdy inny nauczyciel. Dotyczy to także księży zatrudnionych w szkole. Jednocześnie katecheta ma obowiązek podjęcia współpracy z parafią. Winien on brać udział w zebraniach katechetów z terenu danej parafii, a także wypełniać nieodpłatnie obowiązki wymienione w PDK, do których należą: przygotowanie liturgii niedzielnej i świątecznej, uczestnictwo w jednej Mszy świętej w niedzielę i święta z udziałem dzieci i młodzieży w parafii, na której terenie znajduje się szkoła, podjęcie opieki nad uczniami w trakcie rekolekcji szkolnych. Za pozostałe zajęcia, poza wymienionymi w dokumencie, należy się mu dodatkowe wynagrodzenie¹²

1.4. *Funkcje katechety*

Pierwszą funkcją katechety w szkole jest *r e p r e z e n t o w a n i e* *K o ś c i o ł a* katolickiego. Katecheta przekazuje Ewangelię nie w swoim imieniu, lecz z mandatu i w imieniu Kościoła. To Kościół wzywa, powołuje i posyła katechetów. Stąd posługa katechety w szkole musi mieć wymiar eklezjalny. Katecheta winien być człowiekiem Kościoła, utożsamiać się z Kościołem, być zdolnym do przekazywania orędzia Bożego w jego imieniu. Praktyka pokazuje, że powinien to być człowiek umiejący budować komunie – komunie z katechizowanym, jego rodziną, szkołą. Równie często będzie także uczył budować właściwe relacje z proboszczem i jego współpracownikami. Dziś, może jak nigdy dotąd, potrzeba katechetów, którzy będą żyli parafią, a nie tylko będą posiadali misję do nauczania w szkole.

¹² PDK 90.

Drugą funkcją katechety jest *n a u c z a n i e c a ł y m s w o i m z y c i e m*, na wzór Jezusa Chrystusa. Katecheta ma popierać rozwijającą się spójną syntezę między pełnym przyłgnięciem człowieka do Boga (*fides qua*) i treściami orędzia chrześcijańskiego (*fides quae*). Ma rozwijać wszystkie wymiary wiary, przez które wyraża się ona w wierze poznawanej, celebrowanej, przeżywanej i przemodlonej. Katecheta ma kierować osobę do powierzenia się całkowicie i dobrowolnie Bogu poprzez podporządkowanie rozumu, woli, serca i pamięci. Katecheta musi więc poznać, przyjąć i przekazywać pełną naukę Pisma św., Tradycji i Nauczycielskiego Urzędu Kościoła w zjednoczeniu z Chrystusem oraz poznawać i rozumieć problemy katechizowanych, by skuteczniej prowadzić ich do spotkania z nauczającym Chrystusem. Trudno wyobrazić sobie dobrego katechetę, który nie zna dogłębnie Pisma św., Tradycji i nauczania Kościoła. Nie chodzi tu tylko o skończenie katechetycznych studiów podyplomowych, ale o postawę permanentnego dokształcania się.

Trzecią funkcją katechety jest *w y c h o w y w a n i e*. Koncentruje się ona na przyjacielskim towarzyszeniu katechizowanemu w ich osobowym rozwoju. Istotne bowiem znaczenie ma osobowa relacja katechety z katechizowanym. Powinna ona karmić się pasją wychowawczą, rozwijaną kreatywnością, przystosowaniem, a zarazem maksymalnym szacunkiem dla wolności i dojrzałości osoby. Na mocy swego mądrego towarzyszenia katecheta pełni najcenniejszą służbę w ramach działalności katechetycznej: pomaga katechizowanym w odczytaniu powołania, do którego wybiera ich Bóg. Trudno sobie wyobrazić dobrego katechetę, który nie wie, gdzie mieszka katechizowany, jak wygląda jego mieszkanie, co robią jego rodzice, bądź gdzie katechizowany spędza wolny czas.

Czwartą funkcją jest *ś w i a d e c t w o*, które zobowiązuje katechetę, aby całym swoim życiem głosić Chrystusa. Żadne metody pedagogiczno-dydaktyczne nie zwalniają katechety od osobistego świadectwa na żadnym etapie procesu katechetycznego. Charyzmat dany mu przez Ducha Świętego, solidna duchowość, przejrzyste świadectwo życia stanowią duszę każdej metody i tylko własne cechy ludzkie i chrześcijańskie gwarantują dobre wykorzystanie tekstów i innych pomocy naukowych. Funkcja świadczenia domaga się od katechety intensywnego życia sakramentalnego i duchowego, praktyki modlitwy, głębokiego zrozumienia wzniosłości chrześcijańskiego orędzia i jego skuteczności w przemianie życia, gorliwej miłości, pokory i roztropności, które pozwalają na owocne działanie Ducha Świętego w osobach katechizowanych. Potrzeba jest dzisiaj katechetów, którzy m.in. będą codziennie uczes-

tniczyc w Mszy św., którzy swoim rozmodleniem i zaangażowaniem pokażą, gdzie leży ich sekret bycia dobrym katechetą¹³

2. CEL I NATURA FORMACJI KATECHETÓW

Formacja (łac. *formatio*) oznacza ‘kształtowanie, utworzenie, wywieranie trwałych wpływów jednej osoby czy grupy na osobowość innego człowieka w celu ukształtowania w nim określonych postaw i umiejętności’ Celem formacji katechetów jest uzdolnienie ich do przekazywania Ewangelii tym, którzy pragną powierzyć się Jezusowi Chrystusowi. Cel formacji wymaga, aby katecheta został przygotowany do realizowania aktu komunikacji: „formacja katechetyczna osiąga swój szczyt i centrum, gdy zdobywa się odpowiedzialność i zdolność do przekazywania ewangelicznego orędzia” Według S. Kulpaczyńskiego formacja katechetów to proces zmierzający do ukształtowania osobowości katechety, osobowości dojrzałej, służebnej, dialogicznej, twórczej i zdolnej do wspólnotowej pracy katechetów¹⁴

Całą formację katechetów przenika *chrystocentryzm*¹⁵ Uformowanie katechety zmierza do ukształtowania w nim umiejętności ożywiania procesu katechetycznego, w którym – poprzez konieczne etapy – głosi on Jezusa Chrystusa; prowadzi do poznania Jego życia, włączając je w całą historię zbawienia; wyjaśnia misterium Syna Bożego, który stał się człowiekiem; w końcu pomaga katechumenowi lub katechizowanemu w utożsamianiu się z Jezusem Chrystusem przez sakramenty wtajemniczenia¹⁶ Perspektywa chrystologiczna wpływa na tożsamość katechety i na jego przygotowanie¹⁷

Fakt, że jedną z podstawowych funkcji katechety jest reprezentowanie Kościoła, wpływa na to, że formacja stara się o uzdolnienie katechety do

¹³ Zob. M. Zając. *Katecheta w społeczeństwie pluralistycznym*. W: *W poszukiwaniu kształtu katechezy*. Red. B. Klaus. Tarnów 2000 s. 220-229.

¹⁴ Zob. S. Kulpaczyński. *Formacja katechetów*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 5. Lublin 1989 kol. 390.

¹⁵ Por. Jan Paweł II. Adhortacja Apostolska *Catechesi tradendae* nr 5 [dalej cyt.: CT]. Dokument papieski definiuje chrystocentryczny cel katechezy. Ten fakt określa chrystocentryzm treści katechezy, chrystocentryzm odpowiedzi adresata, „tak” mówione Jezusowi Chrystusowi, i chrystocentryzm duchowości katechety i jego formacji.

¹⁶ Por. cztery etapy katechumenatu chrzcielnego, ujęte w perspektywie chrystocentrycznej.

¹⁷ DOK 235.

przekazywania Ewangelii w imieniu Kościoła i nadaje całej formacji naturę eklezjalną. Formacja katechetów nie jest niczym innym niż pomocą w utożsamieniu się z żywą i aktualną świadomością, jaką ma Kościół w odniesieniu do Ewangelii, uzdalniając w ten sposób do przekazywania jej w jego imieniu. DOK podkreśla, że katecheta – w swojej formacji – wchodzi w komunie z tym dążeniem Kościoła, który jako Oblubienica „nieskazitelnie i w czystości dochowuje wiary danej Oblubieńcowi”, a jako „matka i nauczycielka” chce przekazać Ewangelię w całej autentyczności, dostosowując ją do wszystkich kultur, grup wiekowych i sytuacji. Eklezjalność przekazywania Ewangelii przenika całą formację katechetów, kształtując jej prawdziwą naturę¹⁸

2.1. Podstawowe kryteria inspirujące formację katechetów

Aby w sposób adekwatny zaprezentować współczesną koncepcję formacji katechetów, DOK przedstawia ogólne kryteria inspirujące. Na pierwszym miejscu mowa jest o formacji katechetów dostosowanej do potrzeb ewangelizacyjnych obecnej chwili historycznej, z jej wartościami, wyzwaniem i ciekawościami. Aby stawić czoło temu zadaniu, konieczni są katecheci obdarzeni głęboką wiarą, jasną tożsamością chrześcijańską i eklezjalną oraz głęboką wrażliwością społeczną¹⁹ Po drugie, DOK wskazuje, że w formacji należy uwzględnić pojęcie katechezy, jakie dzisiaj proponuje Kościół. Chodzi o takie formowanie katechetów, aby byli w stanie przekazać nie tylko nauczanie, lecz także integralną formację chrześcijańską, rozwijając „zadanie wtajemniczenia, kształcenia i wychowania” Wszystkie współczesne dokumenty katechetyczne podkreślają konieczność takiej formacji, by katecheci stawali się równocześnie nauczycielami, wychowawcami i świadkami. Trzecie kryterium poprawnej formacji to fakt uwzględnienia w niej momentu krytycznego przeżywanego przez Kościół i stanowiącego wyzwanie do przygotowania katechetów, którzy byliby w stanie przewyciężyć „rozbieżne poglądy, właściwe dla jakiejś jednej strony”²⁰, a podać katechezę pełną i kompletną, w której będą umieli połączyć wymiar poznawczy i znaczący wiary, ortodoksję i ortopraksję, zmysł eklezjalny i społeczny. Czwartym kryterium jest to, że w formacji katechetów

¹⁸ DOK 236.

¹⁹ DOK 237.

²⁰ CT 52.

świeckich nie można zapominać o specjalnej roli świeckiego w Kościele i że formacja ta nie może być rozumiana jako czysta synteza tej misji, jaką otrzymują zakonnicy lub kapłani. Co więcej, wskazane jest uwzględnienie, że „ich formacji apostołskiej nadaje specyficzne znamię charakter świecki, właściwy laikatowi i jego duchowości” Ostatnim ogólnym kryterium wskazanym przez DOK jest to, że pedagogia wykorzystywana w tej formacji powinna wyrażać spójność między pedagogią ogólną formacji katechetów i pedagogią specjalną procesu katechetycznego. Trudno byłoby, gdyby katecheta w swoim działaniu improwizował styl i wrażliwość, do których nie zostałby wprowadzony w czasie swojej formacji²¹

2.2. Wymiary formacji: być, wiedzieć, umieć działać

Współczesne dokumenty katechetyczne zwracają uwagę na trzy wymiary formacji katechetów²². Pierwszy odnosi się do samego b y t u k a t e c h e t y, do jego wymiaru ludzkiego i chrześcijańskiego. Formacja zakłada bowiem dojrzewanie katechety jako osoby, jako osoby wierzącej i jako osoby, która staje się apostołem. Drugim wymiarem formacji jest p r z y g o t o w a n i e i n t e l e k t u a l n e, które prowadzi do opanowania wiedzy, pozwalającej mu wypełnić swoje zadanie. Ten wymiar, przeniknięty podwójną wiernością orędziu i osobie ludzkiej, wymaga, aby katecheta znał orędzie, które przekazuje, a zarazem adresata, który je otrzymuje, jak również kontekst społeczny, w którym żyje. Trzeci wymiar formacji wskazuje na u m i e j ę t n o ś ć d z i a ł a n i a, gdyż katecheza jest aktem komunikacji.

Formacja prowadzi do dojrzałości ludzkiej, chrześcijańskiej i apostołskiej katechetów. Opierając się na początkowej dojrzałości ludzkiej, formacja dba o to, aby katechizacja żywiła i karmiła wiarę katechety, sprawiając jego wzrost jako wierzącego. Formacja karmi przede wszystkim duchowość samego katechety w taki sposób, aby jego działalność wpływała ze świadectwa życia jego samego²³ Formacja ponadto stale ożywia świadomość apostołską katechety, jego sens jako ewangelizatora. Dlatego katecheta powinien znać i przeżywać konkretny plan ewangelizacyjny swojego Kościoła diecezjalnego

²¹ DOK 237.

²² DOK 238; PDK 155.

²³ Por. J a n P a w e ł II. Adhortacja apostołska *Christifideles laici* nr 60.

i swojej parafii, by zharmonizować się ze świadomością, jaką Kościół ma odnośnie do swojej własnej misji²⁴

2.3. Formacja biblijno-teologiczna katechety

Katecheta pełni funkcję nauczycielską, albowiem uczy wiary. Formacja biblijno-teologiczna ma dostarczyć mu organicznej znajomości orędzia chrześcijańskiego skupionego wokół centralnego misterium wiary, jakim jest Jezus Chrystus. Treść tej formacji doktrynalnej jest określona przez różne części, które składają się na organiczny program katechetyczny. Rozpoczyna się od trzech wielkich etapów historii zbawienia (Stary Testament, życie Jezusa Chrystusa i historia Kościoła) i dąży do poznania centrum orędzia chrześcijańskiego: Symbolu wiary, liturgii, życia moralnego i modlitwy. Duszą tej formacji jest Pismo święte, a podstawowym doktrynalnym punktem odniesienia powinien być *Katechizm Kościoła Katolickiego* wraz z katechizmami Kościoła partykularnego lub lokalnego.

Dokumenty katechetyczne, przedstawiając założenia formacji biblijno-teologicznej, zwracają uwagę na niektóre kwestie. Na pierwszym miejscu podkreślają, że konieczne jest opracowanie takiej formacji, która miałaby charakter syntetyczny, odpowiadający głoszeniu, jakie należy przekazać i w którym różne elementy wiary chrześcijańskiej, dobrze ułożone i spójne między sobą, jawią się w wizji organicznej, szanującej „hierarchię prawd” Synteza wiary powinna być stworzona w taki sposób, by pomagała katechecie dojrzewać we własnej wierze, a zarazem, aby uzdalniała go do uzasadnienia nadziei obecnej w pełnionej misji. Kolejnym wskazaniem dla poprawności formacji teologicznej jest fakt, że musi ona być formacją bliską doświadczeniu ludzkiemu, zdolnemu do połączenia różnych aspektów orędzia chrześcijańskiego z konkretnym życiem mężczyzn i kobiet. Współczesna formacja teologiczna zwraca uwagę na to, aby katecheta „mógł nie tylko przekazać poprawnie orędzie ewangeliczne, lecz ponadto przygotować katechizowanych na przyjęcie tego orędzia w sposób czynny oraz móc ustalić, co na drodze duchowej osób katechizowanych jest zgodne z wiarą”²⁵

²⁴ Por. U. C a s a l e. *Formazione dei catechisti: istanze e orientamenti*. „Catechesi” 64:1995 nr 6 s. 4-12.

²⁵ DOK 240-241.

2.4. *Nauki humanistyczne w formacji katechety*

Współczesna formacja katechetów uwzględnia również poznanie nauk humanistycznych. Formacja bowiem zakłada poznanie nie tylko zasad teologicznych, lecz także zdobyczy nauk świeckich, zwłaszcza psychologii, tak żeby również i wiernych prowadzić do rzetelniejszego i dojrzałego życia wiary. Wymagane jest, aby katecheta zapoznał się przynajmniej z niektórymi podstawowymi elementami psychologii: z dynamizmami psychologicznymi, które poruszają człowieka, ze strukturą osobowości, potrzebami i najgłębszymi aspiracjami serca ludzkiego, psychologią ewolucyjną i etapami życia ludzkiego; psychologią religijną i doświadczeniami, które otwierają człowieka na misterium tego, co święte. W formacji uwzględnia się również nauki społeczne, które dostarczają poznania kontekstu społeczno-kulturowego, w którym człowiek żyje i który na niego mocno oddziałuje. Wraz z tymi naukami, wprost zalecanymi przez Sobór Watykański II, w formacji katechetów uwzględnia się również nauki dotyczące wychowania i komunikacji.

Przy stosowaniu nauk humanistycznych w formacji katechetów wskazane są różne kryteria. Pierwsze to poszanowanie autonomii nauk. Drugie kryterium to ewangeliczna ocena różnych tendencji lub szkół psychologicznych, socjologicznych i pedagogicznych, ich wartości i ich ograniczeń. Trzecie kryterium to założenie, że studium nauk humanistycznych w formacji katechety nie jest celem samym w sobie, ale pomocą w uświadomieniu w świetle wiary konkretnej sytuacji egzystencjalnej, psychologicznej, kulturowej i społecznej człowieka. Czwartym kryterium jest to, że teologia i nauki humanistyczne w formacji katechetów powinny wzajemnie się wzbogacać, trzeba zatem unikać przekształcenia się tych nauk w jedną normę dla pedagogii wiary, abstrahując od kryteriów teologicznych, jakie wynikają z samej pedagogii Bożej, pamiętając przy tym, że są to dyscypliny podstawowe i konieczne, ale zawsze mające charakter służebny w działalności ewangelicznej, która nie jest wyłącznie ludzka²⁶

2.5. *Formacja pedagogiczna*

Formacja katechety zmierza to tego, aby nie tylko był on świadom faktu powołania, nie tylko posiadał odpowiednią wiedzę, lecz również nabył umie-

²⁶ DOK 242-243.

jętności działania. Formacja ta ukierunkowana jest na to, by katecheta stawał się wychowawcą, który ułatwia dojrzewanie wiary, jakie katechumen lub katechizowany realizuje z pomocą Ducha Świętego. Pierwszą rzeczywistość, którą uwzględnia się w tym sektorze formacji, jest szacunek dla oryginalnej pedagogii wiary. Katechetę przygotowuje się do ułatwiania wzrostu doświadczenia wiary, której jest depozytariuszem. Została ona złożona przez Boga w sercu człowieka. Zadaniem katechety jest tylko kultywowanie tego daru, ofiarowanie go, ożywianie oraz pomaganie w jego wzroście²⁷ Współczesna formacja zmierza do tego, by w katechezie prowadzić do dojrzałości zdolność wychowawczą, która zakłada zwracanie uwagi na osoby, zdolność interpretowania pytań wychowawczych i odpowiadania na nie, inicjatywę uaktywniania procesów zrozumienia oraz sztukę prowadzenia grupy osób do dojrzałości.

Współczesna formacja pragnie pomóc katechezie w umiejętnym programowaniu w grupie katechetów działania wychowawczego, uwzględniając okoliczności, opracowując realistyczny program, a – po realizacji – jego krytyczną ocenę. Formacja zakłada pomoc w nabywaniu zdolności do animacji grupy, roztropnie wykorzystując techniki animacji grupy, jakie ofiarowuje psychologia. Dokumenty podkreślają, że zarówno zdolność wychowawcza, jak i umiejętność działania w różnych okolicznościach, postawach i technikach „łatwiej zostaną przyswojone, jeżeli będą przekazywane w czasie wykonywania już pracy (np. podczas sesji, na których przygotowuje się i ocenia lekcje katechetyczne)” Idealnym celem lub punktem dojścia jest ten, według którego katecheci powinni być protagonistami ich zrozumienia, stawiając formację pod znakiem kreatywności, a nie tylko czystego przyjęcia zewnętrznych reguł. Formacja powinna więc być bardzo bliska praktyce – trzeba wyjść od praktyki, by potem do niej dojść²⁸

ZAKOŃCZENIE

Doświadczenie katechetyczne potwierdza, że Kościołowi są potrzebni najpierw dobrzy katecheci, a potem programy i katechizmy. Współczesne dokumenty katechetyczne zwracają uwagę na konieczność zdynamizowania stałej

²⁷ CT 58.

²⁸ DOK 244-245.

formacji katechetów. Pierwszym krokiem będzie zweryfikowanie i ewentualne skorygowanie, czy prowadzony przez nas proces formacji katechetów jest dobrze zaplanowany, czy odpowiada specyfice osób świeckich, czy przygotowuje katechetów do dialogu ze współczesną kulturą. Kolejnym wyzwaniem jest stworzenie miejsc „katechezy dla katechetów”, gdzie będą służyć słowa Bożego, uczestniczyć w liturgii, rozmawiać o problemach moralnych, uczestniczyć we własnej „szkole modlitwy” C. Nosiglia twierdzi, że nie wystarczy, by formacja katechetów, mimo że sami już katechizują, ograniczyła się do teoretycznego przygotowania biblijnego, liturgicznego, teologicznego, pedagogicznego i metodologicznego. Wszystkie te wymiary formacji są konieczne i niezastąpione, jednak powinna im towarzyszyć „katecheza specjalna” dla katechetów²⁹

Szczególną rolę w formacji katechetów może odegrać proboszcz, który – według dokumentów katechetycznych – ma stać się inspiratorem i koordynatorem odpowiednich w tym względzie działań. Widać również potrzebę budowania struktur ponadparafialnych, trudno bowiem wyobrazić sobie specjalistyczną katechezę bez specjalistów (np. w dziedzinie formacji katechetów osób niepełnosprawnych). Aby stawić czoło temu zadaniu, konieczne jest poszukiwanie katechetów obdarzonych głęboką wiarą, jasną tożsamością chrześcijańską i eklezjalną oraz głęboką wrażliwością społeczną, aby formować już posługujących katechetów, jak również tych, którzy obecnie studiuja.

BIBLIOGRAFIA

- A l b e r i c h E.: Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej. Warszawa 2003.
- Former des adultes en Église. État des lieux, aspects théoriques et pratiques. Red. A. Binz, R. Moldo, A. Roy. Saint-Maurice 2000.
- Conferenza Episcopale Italiana: Il rinnovamento della catechesi. Roma 1999.
- Dzisiejszy katecheta. Stan aktualny i wyzwania. Red. J. Stala. Kraków 2002.
- Congregazione per l’Ewangelizzazione dei Popoli: Guida per i catechisti. Città del Vaticano 1993.
- J a n P a w e ł II: Adhortacja apostołska *Catechesi tradendae*. Rzym 1979.
- Konferencja Episkopatu Polski: Dyrektorium katechetyczne dla Kościoła katolickiego w Polsce. Kraków: WAM 2002.

²⁹ C. N o s i g l i a. *Per la catechesi in Italia negli anni 90*. „Catechesi” 60:1991 nr 1 s. 17-18.

- Kongregacja do Spraw Duchowieństwa: Dyrektorium Ogólne o Katechizacji. Città del Vaticano 1997.
- Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne. Red. W. Janiga, A. Mezglewski. Krosno–Sandomierz 2000.
- Ł a b e n d o w i c z S.: Formacja katechetów w dokumentach Kościoła i literaturze katechetyczno-dydaktycznej po Soborze Watykańskim II. Lublin–Radom 1994.
- M a t e r s k i E.: Katecheta. W: Encyklopedia Katolicka. T. 8. Lublin: TN KUL kol. 1014-1015.
- S z e w c z y k R.: Tożsamość katechety w świetle dokumentów Kościoła w latach 1965-1991. Warszawa: Wyd. Salezjańskie 1996.
- T o m a s i k P.: Regulacje prawne nauczania religii. W: Wybrane zagadnienia z katechetyki. Red. J. Stala. Tarnów: Biblos 2003 s. 73-109.

CONTEMPORARY FORMATION OF CATECHISTS

S u m m a r y

Catechetical experience confirms that the Church first needs good catechists and only then curricula and catechisms. Contemporary catechetical documents draw the reader's attention to the necessity of making formation of catechists more dynamic. The first step will be checking if the process of forming catechists is well planned; if it is suitable for the specific features of lay people; if it prepares catechists for a dialog with the contemporary culture – and possibly correcting the process. Another challenge is creating place of "catechesis for catechists", where they will listen to God's Word, take part in liturgy, discuss moral problems and participate in their own "school of prayer"

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: katecheta, formacja katechetów.

Key words: catechist, catechists formation.